УДК 373.3.016:502

ВІТАГЕННЕ НАВЧАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Євгенія Починок,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
Олена Корецька,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Стаття присвячена характеристиці сутності та прийомів вітагенного навчання, визначенні його педагогічного потенціалу під час реалізації компетентнісного підходу до навчання природознавства. Встановлено, що прийоми вітагенного навчання дають багато можливостей у початковій школі за рахунок активізації життєвого досвіду учнів, опори на їхню творчість, ініціативність та самостійність, розкриття потенційних розумових можливостей, застосування практичних навичок у проблемних ситуаціях.

Ключові слова: вітаненне навчання, компетентнісний підхід до навчання природознавства, початкова освіта.

The article is devoted to the characteristics of the essence and methods of vitagenic education, the determination of its pedagogical potential during the implementation of the competence approach to natural science education. It has been established that the methods of vitamin education provide many opportunities in primary school due to the activation of students' life experience, reliance on their creativity, initiative and independence, disclosure of potential mental capabilities, application of practical skills in problem situations.

Key words: welcome education, competence-based approach to teaching natural science, primary education.

VITAGEN TEACHING OF NATURAL SCIENCES IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCE APPROACH

Yevheniia Pochynok, Olena Koretska

Концепція Нової української школи спрямована на реформування усієї системи освіти, особливо початкової. В умовах інформатизації та глобалізації суспільства її провідна ідея – це максимальне наближення навчання до реального життя, у якому особистість буде різнобічно та повноцінно розвиватися, проявляти активну соціальну взаємодію, самостійно та критично опрацьовувати інформацію з різних джерел та успішно реагувати на вимоги часу. У свою чергу, це зумовлює перехід кількісного результату навчальної діяльності у якісний: важливий не обсяг засвоєних знань, а безпосереднє уміння здобувати їх самостійно та використовувати у практичній діяльності. Така концепція організації навчання у початковій школі виражає сутність компетентнісного підходу, за якого зміст освіти становить собою сукупність ключових компетентностей особистості, що необхідні їй для життя.

Однією із ключових компетентностей молодшого школяра є природознавча компетентність як результат розвитку в учнів здатності до самостійного осмислення природи, і себе в ній як невід'ємної частини. Тому визначальним моментом у реалізації компетентнісного підходу до навчання природознавства стає життєвий досвід особистості, який актуалізується при вирішенні життєвих ситуацій. Формуванню життєвого досвіду молодших школярів сприяють вітагенні технології навчання, які повністю втілюють принципи особистісно-орієнтованого та навчання на засадах компетентнісного підходу.

Відтак *мета роботи* полягає у характеристиці сутності та прийомів вітагенного навчання, визначенні його педагогічного потенціалу під час реалізації компетентнісного підходу до навчання природознавства.

При опрацюванні теми роботи було використано матеріали проведених наукових досліджень та метод ретроспективного аналізу літературних джерел. Педагогічний потенціал вітагенних технологій навчання природознавства у початковій школі визначено на основі методів експертної оцінки та педагогічного прогнозування. Шляхи реалізації компетентнісного підходу до навчання природознавства з використанням вітагенних технологій окреслено за допомогою морфологічного методу і моделювання.

Проведені дослідження вітагенного навчання засвідчили підвищений науковий інтерес до їх реалізації у процесі здійснення

компетентнісного підходу до навчання молодших школярів. Так, ще у епоху Відродження такі науковці, як Дж. Дьюї, М. Монтень, Ф. Рабле пропонували навчати дітей на основі тісного зв'язку знань із реальним життям та чуттєвим досвідом дитини. Підтримували таку концепцію навчання й Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський тощо. Ґрунтовні напрацювання із вказаної проблеми знаходимо у роботах російських педагогів А. Бєлкіна, А. Вербицької, Т. Волобуєвої. Ідею вітагенної освіти ще у 80-х роках минулого століття пропагував видатний грузинський педагог Ш. Амонашвілі, однак активного розвитку вона набула саме завдяки дослідженням А. Бєлкіна. Останній наголошував на важливості життєвого досвіду особистості та закликав чітко розмежовувати основні поняття вітагенної педагогіки «досвід життя» і «життєвий досвід».

На думку вченого, *досвід життя* становить собою вітагенну інформацію, що пов'язана з розумінням таких станів життя і діяльності, які не мають для людини достатньої цінності, а *життєвий досвід* – це та вітагенна інформація, яка безпосередньо стала надбанням особистості та знаходиться в резервах довготривалої пам'яті у стані постійної готовності до самоактуалізації в адекватних ситуаціях. При цьому трансформація досвіду життя в життєвий досвід відбувається за схемою: розум + почуття = дії. [5, С. 62] За традиційної системи навчання цієї трансформації не відбувається, оскільки фундамент пізнавальної діяльності становить саме досвід життя, тобто інформація, яка отримана під впливом зовнішніх чинників, а не здобута самостійно. Зважаючи на це, традиційні педагогічні технології не забезпечують реалізацію компетентнісного підходу, на відміну від вітагенних.

Процес переходу досвіду життя особистості в життєвий досвід, що в конкретному випадку становить собою природознавчу компетентність молодшого школяра, включає в себе декілька взаємопов'язаних *етапів*:

- первинне недиференційоване сприйняття вітагенної інформації;
- критичне опрацювання, оцінка та класифікація вітагенної інформації.
- настановний етап. Особистість створює установку на запам'ятовування певної інформації з її диференціацією на важливу та менш важливу. Кінцевий результат такої

диференціації трансформується безпосередньо у життєвий досвід. [4, С. 44]

За визначенням Т. Волобуєвої, «*вітагенне навчання* – це навчання, засноване на актуалізації життєвого досвіду особистості, її інтелектуально-психологічного потенціалу в освітніх цілях». [1]

На основі кількох дефініцій можемо визначити поняття *вітагенне навчання природознавства* як компетентнісно зорієнтовану інноваційну технологію навчання, що ґрунтується на активізації природознавчого досвіду учнів з метою формування природознавчої компетентності. Вітагенне навчання природознавства дозволяє учням відчувати себе повноцінними суб'єктами навчальної діяльності та носіями ціннісної інформації, яка корисна та потрібна суспільству. Спираючись на дослідження К. Крутій [3] спробуємо окреслити основні *принципи вітагенного навчання природознавства* у початковій школі:

- *принцип пріоритетності життєвого досвіду дитини у вивченні природознавства* ґрунтується на трансформації теоретичних знань у ціннісні, які несуть практичну значимість та можуть бути корисними в подальшій практичній діяльності;
- *принцип реалізації потенційних можливостей* – опора на позитивну мотивацію до пізнання навколишньої дійсності та розвиток здібностей учня, що втілюється через індивідуальний підхід до кожної дитини у процесі навчання природознавства;
- *принцип максимального використання життєвого досвіду дитини* передбачає життєву та практичну спрямованість навчальних матеріалів та завдань із природознавства на основі інтересів та життєвого досвіду, максимальну самостійність молодших школярів;
- *актуалізація інтелектуального потенціалу дитини* – створення оптимальних умов для розвитку розумових здібностей дитини, формування відчуття впевненості у власних силах, самоповаги та відсутності страху до помилок;
- *комплексність та взаємопов'язаність прийомів вітагенних технологій*. З метою підвищення результатів навчання природознавства усі прийоми вітагенних технологій повинні застосовуватися комплексно залежно від теми, мети та поставлених навчальних завдань. Важливо практикувати

використання прийомів різних за складністю, щоб забезпечити переходи учнів на нові рівні засвоєння вітагенної інформації.

Варто зауважити, що рівні засвоєння вітагенної інформації – динамічні та взаємопов'язані. Вітагенна інформація може набувати різного ступеня значимості та переходити з одного рівня на інший. Виділяють три *рівні засвоєння вітагенної інформації*:

- *операційний* – установка на слабке запам'ятовування. Інформація не має для особистості великої значущості, тому зберігається в пам'яті «про всяк випадок»;
- *функціональний* – інформація більш значуща, тому термін її збереження зростає. Така вітагенна інформація використовується у ситуаціях вибору;
- *базовий* – установка на тривале запам'ятовування, найвищий рівень значимості інформації. На цьому рівні інформація використовується у вирішенні проблемних ситуацій. [1; 2, С. 9]

Існує багато методів та прийомів вітагенного навчання, які можна використовувати на уроках природознавства у початковій школі. Найбільш поширеним методом саме у роботі з молодшими школярами є *голографічний метод проекції у навчанні*, який передбачає вивчення предмета чи явища у кількох проекціях, тобто багатомірно, на основі життєвого досвіду особистості.

Конкретно на уроках природознавства молодші школярі можуть вивчати об'єкти та явища природи не менше, ніж у трьох різних проекціях: *вітагенній* (вітагенна інформація, яка актуалізується за ініціативи вчителя для засвоєння учнями нових знань); *стереопроекції* (інформація, що йде від вчителя, який опирається на вітагенну інформацію учнів); *голографічній* (інформація, яка надходить з будь-якого додаткового джерела: підручника, засобів масової інформації, різних навчальних матеріалів тощо). [4, С. 45] Варто відзначити, що метод голографічної проекції у навчанні природознавства є особливо ефективним, адже його використання значно полегшує формування багатьох абстрактних понять з природознавства шляхом їх всебічного вивчення. Крім цього, саме голографічна проекція дозволяє застосовувати серед інших джерел передачі інформації електронні засоби навчання, які є особливо доцільними в умовах сучасного дистанційного навчання та підвищеного інтересу молодших школярів до віртуального простору. Голографічний

метод проекції має місце не тільки у процесі викладання. але й у процесі самостійного навчання учнів. Тоді голографічна проекція ґрунтується не на інформації, отриманій із зовнішніх джерел, а на внутрішніх ресурсах та потенційних розумових можливостях школярів.

Сучасна педагогіка дає можливість використовувати різноманітні *прийоми вітагенного навчання* з голографічними проекціями, серед яких науковці А. Анджеєвська, Ю. Беднарек, О. Янкович [5, С. 63] пропонують такі:

- *прийом ретроспективного аналізу життєвого досвіду* з розкриттям його зв'язків в освітньому процесі. Навчальна інформація співвідноситься з вітагенною, робляться висновки та оцінні судження відповідно до освітньої мети;
- *прийом стартової актуалізації життєвого досвіду учнів* – передбачає визначення життєвого досвіду, який уже наявний з теми, що вивчається. Такий прийом доцільно використати на етапі актуалізації знань та мотивації навчальної діяльності учнів. Приміром, при вивченні теми «Кругообіг води в природі» у 2 класі доцільно буде визначити, що діти знають з власного досвіду про утворення опадів, пари, різні стани води тощо;
- *прийом додаткового конструювання незавершеної освітньої моделі* полягає в тому, що вчитель пропонує ідею, незавершений текст, малюнок, схему тощо, а учні повинні доповнити його, використавши свій життєвий досвід. Так, наприклад, можна використати цей у прийомі при вивченні ланцюгів живлення: дати учням незавершені схеми ланцюгів живлення, щоб вони самостійно доповнили їх;
- *прийом вітагенного одухотворення об'єктів живої і неживої природи* є одним із найбільш ефективних на уроках природознавства у початковій школі. Він передбачає надання цим об'єктам людських рис, завдяки чому можна краще вивчити притаманні їм властивості. Такий прийом позитивно вплине не тільки на формування природознавчої компетентності, а й на розвиток уяви, творчості, мовлення, креативного мислення;
- *прийом вітагенної аналогії* – порівняння нових предметів та явищ із тими, що вже є у вітагенному досвіді;

- *прийом вітагенного синтезу* – об’єднання, узагальнення кількох понять, явищ в одне ціле.

Як бачимо, прийоми вітагенного навчання дають багато можливостей для реалізації компетентнісного підходу до навчання природознавства у початковій школі за рахунок активізації життєвого досвіду учнів, опори на їхню творчість, ініціативність та самостійність, розкриття потенційних розумових можливостей, застосування практичних навичок у проблемних ситуаціях. Основний акцент за умов вітагенного навчання природознавства робиться на пізнавальному інтересі учнів, що є провідним мотивом самонавчання та самовиховання, а отже, зумовлює формування природознавчої компетентності як однієї із ключових компетентностей сучасної особистості.

Література:

1. Волобуєва Т. Вітагенні технології компетентісного навчання. Освіта.ua. веб-сайт. URL: https://ru.osvita.ua/school/method/technol/637/
2. Кривенко В. А. Содержание и технология витагенного обучения учащихся / В. А. Кривенко // Наука и школа. 2009. № 3. С. 8–12
3. Крутій К. Вітагенний досвід як чинник збереження психологічного здоров’я дитини дошкільного віку / К. Крутій // Управління. Дитячий садок. 2014. № 2 (36). С.11–14.
4. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк. 2015. 102 с.
5. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2015. 212 с.